

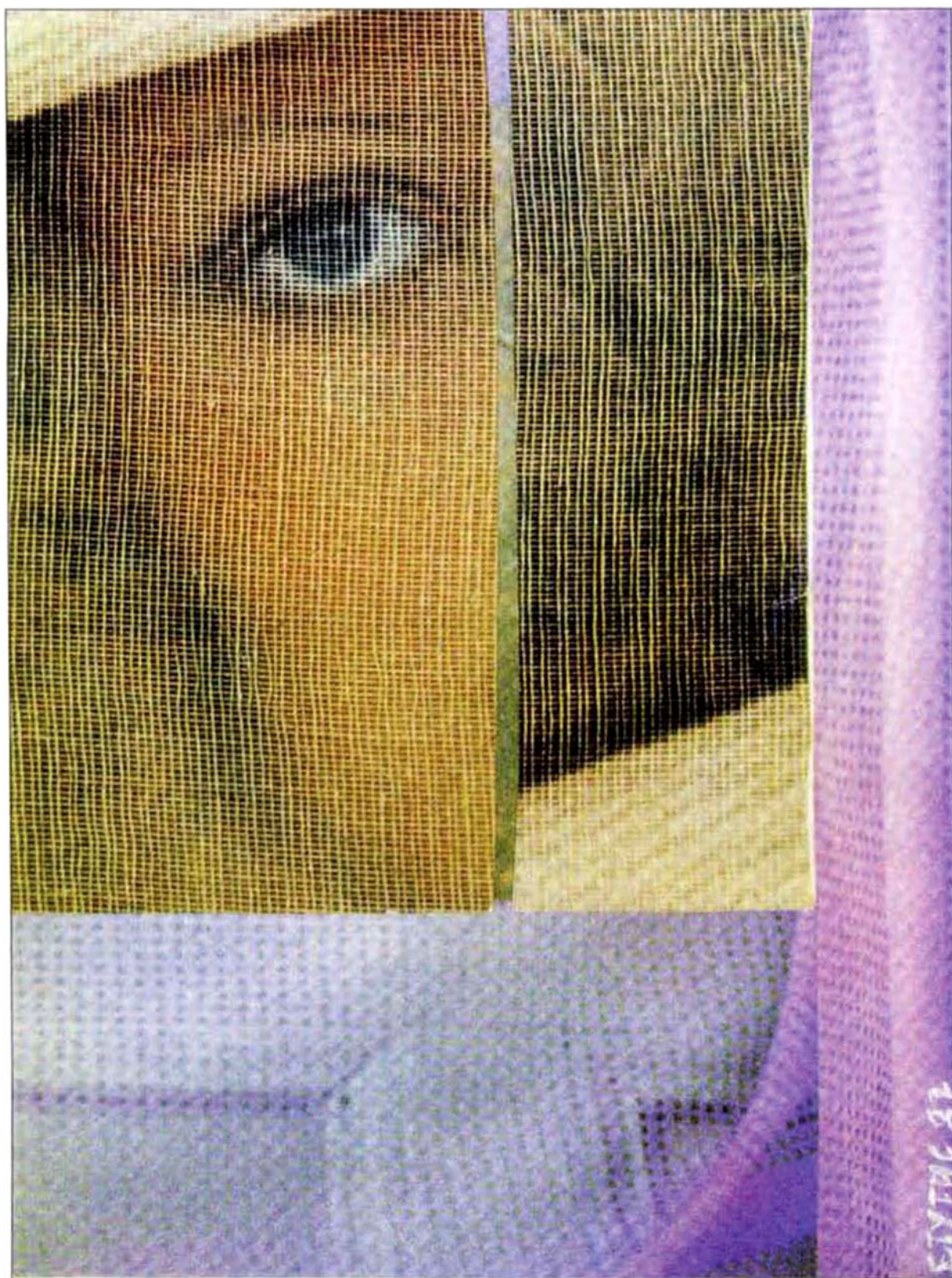

ΠΟΙΗΜΑΤΑ
ΓΙΑ ΤΗΝ
ΠΟΙΗΣΗ

Εἶναι παιδιὰ πολλῶν ἀνθρώπων τὰ λόγια μας.
Σπέρνονται γεννιοῦνται σάν τὰ ἔρβη
ριζώνουν θρέφονται μέ τό αἶμα.
Ὅπως τὰ πεῦκα
κρατοῦνε τή μορφή τοῦ ἀγέρα
ἐνῶ ὁ ἀγέρας ἔφυγε, δέν εἶναι ἐκεῖ
τό ἴδιον τὰ λόγια
φυλάγουν τή μορφή τοῦ ἀνθρώπου
κι ὁ ἄνθρωπος ἔφυγε, δέν εἶναι ἐκεῖ.

Γιώργος Σεφέρης, Τρία κρυφά ποιήματα

Κολάζ του Οδυσσέα Ελύτη, από το βιβλίο «Ο κήπος με τις αυταπάτες», Ίψολον 1995.

Η ενότητα αυτή, στην οποία ανθολογούνται ποιήματα από τον Καβάφη και ύστερα, μας επιτρέπει να εισέλθουμε στο εργαστήριο των ποιητών και να αφουγκρασθούμε τον διάλογο που ανοίγουν νεοέλληνες ποιητές με την ίδια την τέχνη της ποίησης.

Ο διάλογος αυτός, που είναι τόσο παλιός όσο και η ίδια η ποίηση, (ας θυμηθούμε τις επικλήσεις προς την Μούσα με τις οποίες αρχίζουν τα δύο ομηρικά έπη) μας επιτρέπει επίσης να αντιληφθούμε πως η ποιητική δημιουργία δεν γεννιέται εν κενώ, αλλά είναι μία συνεχής και αδιάλειπτη επικοινωνία με το έργο των άλλων ποιητών, κάτι που θαυμάσια αποτυπώνεται στους στίχους του Γιώργου Σεφέρη *Είναι παιδιά πολλών ανθρώπων τα λόγια μας*.

Η συνομιλία των ποιητών με την τέχνη της ποίησης δεν ενδιαφέρει μόνο τους δημιουργούς ή τους μυημένους στα μυστικά της ποιητικής τέχνης, δεδομένου ότι η ποίηση, στην πρωτογενή της έκφραση, είναι ο μαγικός εκείνος χώρος, στον οποίο αποτυπώνεται η λανθάνουσα έστω, κοινή όμως ανθρώπινη ανάγκη για ουρανό.

Εξάλλου, όλοι οι αληθινοί ποιητές είχαν και έχουν υψηλή συνείδηση του χρέους τους απέναντι στην εποχή τους και στην τέχνη τους —ένα χρέος που το ξεπληρώνει ο καθένας, είτε υπηρετώντας την υψηλή είτε τη χαμηλόφωνη ποίηση, με τον δικό του τρόπο.

Στα ανθολογημένα ποιήματα παρακολουθούμε ενδεικτικά κάποιους από τους τρόπους με τους οποίους ανταποκρίνονται οι ποιητές στο χρέος τους αυτό.

Έτσι, παρακολουθούμε τον ποιητή να αντιλαμβάνεται την ποίηση ως αντίδοτο κατά της φθοράς (Καβάφης): να αναμετρείται, με εφόδιο την αυθεντικότητα της ποιητικής του φωνής, με τη συμβατικότητα την κοινωνική και την ποιητική (Καρυωτάκης): να υπηρετεί ένα πρωτογενή λυρισμό (Πολυδούρης): να επιχειρεί με λέμβο την ίδια την ποίηση να δραπετεύσει από αυτήν (Σκαρίμπας): να πικραίνεται που η ποίηση δεν ανατρέπει τα καθεστώτα

(Αναγνωστικάκης): να οικοδομεί σχέση ερωτική μαζί της (Ελύτης): να αίρεται με τα σπασμένα του φτερά πάνω από την πραγματικότητα (Σαχτούρης): να επιχειρεί απεγνωσμένα να ανοίξει την ανοικτή πόρτα της ποίησης (Παυλόπουλος).

Ο διάλογος των ποιητών με την ποίηση φέρνει στο κέντρο του ενδιαφέροντος τον ποιητή ως υπεύθυνο δημιουργό και την ποίηση ως πράξη ευθύνης.

Παράλληλα αποδεικνύει πως το πνευματικό προϊόν, το ποίημα, καρπός βασανιστικού συχνά μόχθου, είναι ένας μικρόκοσμος που οικοδομείται με τα υλικά της γνώσης και της συγκίνησης για τα ανθρώπινα, της εκφραστικής τόλμης και της πολύτιμης εκείνης αίσθησης της ελευθερίας που χαρίζει η υπέρβαση αυτού που μας πληγώνει.

Η ανθολόγηση των ποιημάτων που ακολουθούν έγινε με κριτήριο να αναδειχθούν ενδεικτικά ποικίλες πλευρές του ποιητικού φαινομένου με υλικό την ίδια την ποίηση. Είναι ευνόητο ότι ο διάλογος, που η θεματική αυτή ενότητα επιχειρεί, παραμένει ανοικτός, αφού είναι αδύνατο να εξαντληθεί μέσα στο πλαίσιο της, δεδομένου ότι το ίδιο το θέμα είναι τόσο ευρύ, όσο και η ίδια η ποίηση.

Καισαρίων*

- Ἐν μέρει γὰρ νὰ ἐξακριβώσω μιὰ ἐποχή,
ἐν μέρει καὶ τὴν ὥρα νὰ περάσω,
τὴν νύχτα γθὲς πῆρα μιὰ συλλογὴ
ἐπιγραφῶν τῶν Πτολεμαίων νὰ διαβάσω.
- 5 Οἱ ἄρθροι ἐπαινοὶ κ' ἡ' κολακεῖες
εἰς ὅλους μοιάζουν. Ὅλοι εἶναι λαμπροί,
ἐνδοξοὶ, κραταιοί, ἀγαθοεργοί·
κάθ' ἐπιχείρησιν τῶν σοφοτάτῃ.
- Ἄν πεῖς γὰρ τὲς γυναῖκες τῆς γενιᾶς, κι αὐτές,
10 ὄλες ἢ Βερενίκες¹ κ' ἢ Κλεοπάτρας θαυμαστές.
- Ὅταν κατόρθωσα τὴν ἐποχὴ νὰ ἐξακριβώσω
ὅ' ἄφρα τὸ βιβλίον ἂν μιὰ μνεῖα μικρὴ,
κι ἀσήμεντη, τοῦ βασιλέως Καισαρίωνος²
δὲν εἴλκυε τὴν προσοχὴ μου ἀμέσως...
- 15 Ἄ, νὰ, ἤρθες σύ μὲ τὴν ἀόριστη
γοητεία σου. Στὴν ἱστορία λίγες

* *Καισαρίων* ὁ πρεσβύτερος γιὸς τῆς Κλεοπάτρας. Μετὰ τὴν ἥττα τοῦ Αντωνίου, ὁ Καίσαρ Οκτάβιος τὸν θανάτωσε (30 π.Χ.) γιατί οἱ σύμβουλοί του τοῦ υπέδειξαν ὅτι δὲν εἶναι σκόπιμο νὰ υπάρχουν πολλοὶ Καίσαρες. (βλ. Κ.Π. Καβάφης, *Ποιήματα*, Ἰκαρος, φιλολογικὴ ἐπιμέλεια Γ.Π. Σαββίδου, τόμ. Α', σ. 122).

1. ἡ' οἱ. Πρόκειται γιὰ μιὰ ἀπὸ τὶς χαρακτηριστικὲς ὀρθογραφικὲς ιδιοτυπίες τοῦ Καβάφη, τὶς ὁποῖες διατηρήσαμε καὶ στὰ τρία ποιήματά του, ποὺ ἀναλογούνται ἐδῶ.

2. *Βερενίκη* σύζυγος τοῦ βασιλιά Πτολεμαίου τοῦ Α'.

3. Αὐτὸν τὸν εἶπαν πρῶτο ἀπ' τοὺς μικροὺς.

αὐτὸν τὸν εἶπαν *βασιλέα τῶν Βασιλέων*.

(βλ. Κ.Π. Καβάφης, *Ἀλεξανδρινοὶ βασιλεῖς*)

- γραμμές μονάχα βρίσκονται για σένα,
 κ' ἔτσι πῶς ἐλεύθερα σ' ἔπλασα μέσ στον νοῦ μου.
 Σ' ἔπλασα ὡραῖο κ' αἰσθηματικό.
- 20 Ἡ τέχνη μου στό πρόσωπό σου δίνει
 μιάν ὄνειρώδη συμπαθητική ἐμορφιά.
 Καί τόσο πλήρως σέ φαντάσθηκα,
 πού χθές τήν νύχτα ἀργά, σάν ἔσθυνεν
 ἡ λάμπα¹ μου – ἄφιστα ἐπίτηδες νά σβύνει–
- 25 ἐθάρρεψα πού μπήκες μέσ στήν κάμαρά μου,
 μέ φάνηκε πού ἐμπρός μου στάθηκες· ὡς θά ἦσουν
 μέσ στήν κατακτημένην Ἀλεξάνδρεια,
 γλωμῶς καί κουρασμένος, ἰδεώδης ἐν τῇ λύπῃ σου,
 ἐλπίζοντας ἀκόμη νά σέ σπλαχνισθοῦν
- 30 οἱ φαῦλοι – πού ψιθύριζαν τό «Πολυκαίσαρή²».

(1918)

Σχόλιο

Στον *Καισαρίωνα* ο Καβάφης εμπιστεύεται τα μυστικά της Τέχνης του, αποκαλύπτοντας τον τρόπο δημιουργίας ενός καθαφικού ποιήματος. Στο ποίημα η ποίηση δὲν ἐπανορθωτικά αποκαθιστώντας την ἀδικία της ιστορίας εἰς χάρος του μικροῦ

1. Πρόκειται για λάμπα πετρελαίου.

2. *Πολυκαίσαρή*· ἡ ὑπαρξὴ περισσοτέρων τοῦ ενός ηγεμόνων (Καيسάρων). (Βλ. Ομήρου *Ιλιάδα*, Β 204, οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη· δεν εἶναι καλὸ πρᾶγμα ἡ πολυαρχία).

Ἡ αναγόρευση τοῦ *Καισαρίωνα* σὲ Καίσαρα εἶχε γίνῃ ἀπὸ τοὺς Ἀλεξανδρινούς το 34 π.Χ. Τὸ γεγονός, στο ὁποῖο ἀναφέρεται ὁ Πλούταρχος στὸν *Βίον* τοῦ Ἀντωνίου, ἀποτελέσσει τὴν ἀρετήριά τοῦ καθαφικοῦ ποιήματος *Ἀλεξανδρινὸὶ βασιλεῖς*. Ὅταν τέσσερα χρόνια ἀργότερα (30 π.Χ.), οἱ ρωμαϊκὲς λεγεῶνες εἰσβάλλουν στὴν Ἀλεξάνδρεια, ὁ *Καισαρίων* εἶναι περίπου δεκαεφτά ετών. Ὁ *Καισαρίων* ὁγλ. θανατώνεται σὲ ηλικία ἴδια με ἐκείνη τοῦ ἀνώνυμου νέου, τοῦ ὁποῖου παρακολουθοῦμε τὸν μαρτυρικό θάνατο στο ποίημα 27 *Ιουνίου* 1906, 2 μ.μ. (βλ. Κ.Ν.Α. Γ' Γυμνασίου). Καὶ στα δύο ποιήματα ὁ Καβάφης ἀποκαθιστᾷ μέσῳ τῆς ποίησης τὴν ιστορικὴ ἀδικία.

Καισαρίωνα. Η πρώτη πράξη του δράματος, που ερμήνευε τον νεαρό ήρωα του ποιήματος έχει παίξει η ιστορία, έχει βρει την ποιητική της έκφραση στο ποίημα του Καβάφη *Αλεξανδρινοί βασιλείς* (βλ. ΚΝΑ, Β' Λυκείου).

Ερωτήσεις

1. Συμφωνείτε με την άποψη πως στον *Καισαρίωνα* η ποίηση αποκαθιστά την αδικία της ιστορίας; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας με αναφορές στο κείμενο.
2. Ένα μέρος του ποιήματος αυτονομείται ποιητικά: να το εντοπίσετε και να σχολιάσετε τα δύο διαφορετικά υφολογικά επίπεδα που χαρακτηρίζουν συνολικά το ποίημα. (Τι επιτυγχάνεται με την αλλαγή της ποιητικής ατμόσφαιρας;)
3. Να επισημάνετε τις διάσπαρτες ομοιοκαταληξίες και να σχολιάσετε τη λειτουργία τους.

Εργασία

Να διαβάσετε τους *Αλεξανδρινούς βασιλείς* και να επιχειρήσετε να δώσετε μια απάντησή στο ερώτημα: Γιατί ο Καβάφης θέλγεται ποιητικά από το πρόσωπο του νεαρού Καισαρίωνα, ώστε να του αφιερώσει δύο πολύ γνωστά ποιήματα; (ένα τρίτο καθαφικό ποίημα με τίτλο *Τυανεύς γλύπτης* κάνει επίσης αναφορά στο πρόσωπό του).

‘Ο Δαρειός’

- ‘Ο ποιητής Φερνάζης¹ τό σπουδαῖον μέρος
τοῦ ἐπικοῦ ποιήματός του κάμνει.
Τό πῶς τήν βασιλεία τῶν Περσῶν
παρέλαβε ὁ Δαρειός Ὑστάσπου. (Από αὐτόν
5 κατάγεται ὁ ἔνδοξός μας βασιλεύς,
ὁ Μιθριδάτης, Διόνυσος κ’ Εὐπάτωρ). Ἀλλ’ ἐδῶ
χρειάζεται φιλοσοφία· πρέπει ν’ ἀναλύσει
τά αἰσθήματα πού θά εἶχεν ὁ Δαρειός:
ἴσως ὑπεροψίαν καί μέθην· ὅχι ὅμως — μᾶλλον
10 σάν κατανόησι τῆς ματαιότητος τῶν μεγαλείων.
Βαθέως σκέπτεται τό πρᾶγμα ὁ ποιητής.
- Ἀλλά τόν διακόπτει ὁ ὑπῆρέτης του πού μπαίνει
τρέχοντας, καί τήν βαρυσήμαντην εἶδησι ἀγγέλλει.
‘Ἀρχισε ὁ πόλεμος μέ τοὺς Ρωμαίους.
15 Τό πλεῖστον τοῦ στρατοῦ μας πέρασε τά σύνορα.

* Ἡ σκηνή καί ὁ Φερνάζης (περσικό ὄνομα) πιθανότατα φανταστικά, τοποθετοῦνται μᾶλλον στο 7^ο π.Χ. Ὁ Δαρειός Ὑστάσπου ἦταν, μετά τον Κύρο, ὁ μεγαλύτερος Αἰχαμενίδης βασιλιάς τῆς Περσίας (521-486)· σε μας εἶναι πιο γνωστός ἀπό τήν ἥττα του ἐκστρατευτικοῦ σώματος στον Μαραθῶνα· οἱ συνθήκες ὑπὸ τίς ὁποῖες ἀνέβηκε στο θρόνο εἶναι σκοτεινές καί ὑποπτες. Ὁ ἡμιελλητισμένος βασιλιάς του Πόντου (ἡ βόρειας Καππαδοκίας) Μιθριδάτης ΣΤ’ ὁ Μέγας (120-63 π.Χ.) υπῆρξε ὁ πιο ἐπιφοβὸς ἀνταγωνιστὴς τῆς Ρώμης στὴν Ἀνατολή· νικήθηκε οριστικά ἀπὸ τὸν Πομπήιο το 66 π.Χ. (βλ. Κ.Π. Καβάφης, *Ποιήματα*, Ἰκάρος, φιλολογικὴ ἐπιμέλεια Γ.Π. Σαββίδης, τόμ. Β’ σ. 100).

1. «Ὁ ποιητὴς Φερνάζης εἶναι φανταστικὸ πρόσωπο, ἀλλὰ τὸ ιστορικό-πολιτικό πλαίσιο εἶναι αὐθεντικό. Κλειδί τοῦ ποιήματος εἶναι τὸ γεγονός ὅτι ὁ Δαρειὸς εἶχε σφετεριστῇ τὸν θρόνον ὕστερα ἀπὸ αἰματηρὲς διλοπλοκίες, καί ὅτι ὁ Μιθριδάτης ἐγένε ἀπῷστος μονάρχης ἀφ’ οὗ σκότωσε τὸν συμβασιλέα ἀδελφὸν του· τόσο ὁ ἑνας ὅσο καί ὁ ἄλλος ἐπесαν θύματα τῆς υἱοκρατικῆς τοῦς φιλοδοξίας» (βλ. Γ.Π. Σαββίδης, *Μικρά καθάρια*, Α’, Ἑρμῆς 1996 σ. 293).

Ὁ ποιητής μένει ἐνεός.² Τί συμφορά!
 Ποῦ τώρα ὁ ἐνδοξὸς μας βασιλεύς,
 ὁ Μιθριδάτης, Διόνυσος κ' Εὐπάτωρ,
 μ' ἐλληνικά ποιήματα ν' ἀσχοληθεῖ.
 20 Μέσα σέ πόλεμο — φαντάσου, ἐλληνικά ποιήματα.

Ἀδῆμονεῖ ὁ Φερνάζης. Ἀτυχία!
 Ἐκεῖ πού τό εἶχε θετικό μέ τόν «Δαρεῖο»
 ν' ἀναδειχθεῖ, καί τούς ἐπικριτάς του,
 τούς φθονερούς, τελειωτικά ν' ἀποστομώσει.
 25 Τί ἀναβολή, τί ἀναβολή στά σχέδιά του.

Καί νά 'ταν μόνο ἀναβολή, πάλι καλά.
 Ἀλλά νά δοῦμε ἂν ἔχουμε κι ἀσφάλεια
 στήν Ἀμισό.³ Δέν εἶναι πολιτεία ἐκτάκτως ὀχυρή.
 Εἶναι φρικτότατοι ἐχθροί οἱ Ρωμαῖοι.
 30 Μποροῦμε νά τά βγάλουμε μ' αὐτούς,
 οἱ Καππαδόκες; Γένεται ποτέ;
 Εἶναι νά μετρηθοῦμε τώρα μέ τές λεγεῶνες;
 Θεοὶ μεγάλοι, τῆς Ἀσίας προστάται, βοηθήστε μας. —

35 Ὅμως μέσ σ' ὅλη του τήν ταραχή καί τό κακό,
 ἐπίμονα κ' ἡ ποιητική ἰδέα πάει κ' ἔρχεται—
 τό πιθανότερο εἶναι, βέβαια, ὑπεροψίαν καί μέθην
 ὑπεροψίαν καί μέθην θά εἶχεν ὁ Δαρεῖος.

(1920)

2. ἐνεός· ἐμβρόντητος, κατάπληχτος.

3. Ἀμισός· ἐλληνική πόλη-κλειδί του Πόντου· ἔπεσε στα χέρια των Ρωμαίων το 71 π.Χ.

Σχόλιο

Το ποίημα είναι ένα θεατρικής λειτουργίας σχόλιο για τη στάση ενός φανταστικού ποιητή απέναντι στην εξουσία, η οποία μεταβαλλόμενη μεταβάλλει ταυτόχρονα και τις ποιητικές επιλογές του κεντρικού ήρωα. Ο ποιητής Φερνάζης, πρώτα οδύρεται για την ματαίωση από την ιστορική συγκυρία των σχεδίων του να επικρατήσει έναντι των ομοτέχνων του με την απόσπαση της εύνοιας του Μιθριδάτη μέσω του υμνητικού για τον Δαρείο ποιήματός του· στη συνέχεια, λύνει το δίλημμα γύρω από την υπεροψία και μέθη του Δαρείου προσαρμόζοντας την ποιητική του ιδέα στις νέες συνθήκες της επικράτησης των ρωμαϊκών λεγεώνων.

Ερωτήσεις

1. Πώς επηρεάζει η ιστορική πραγματικότητα την ποιητική στάση του Φερνάζη; Πώς σκιαγραφείται η προσωπικότητα και το ήθος του; (Να επισημάνετε το πώς αίρει το αρχικό δίλημά του).
2. Το πρώτο πληθυντικό πρόσωπο (μας) επιτρέπει να συμπεράνουμε πως την αφήγηση αναλαμβάνει ένας υποθετικός αφηγητής. Ποιο είναι το ήθος του και ποιος ο ρόλος του;
3. Να εντοπίσετε τα στοιχεία της ειρωνείας και να δείξετε τα διαφορετικά επίπεδα στα οποία αυτή λειτουργεί.
4. Ο τίτλος «Δαρείος» σχετίζεται με το ποίημα του Φερνάζη ή με το ιστορικό πρόσωπο;

Ποια απάντηση θα δίνετε στις ποιητικές απορίες που διατυπώνονται στο ποίημα του Λουκά Κούσουλα:

Λουκάς Κούσουλας (γεν. 1929)

Καθάρης «Ο Δαρειός»

Καθμένος Φερνάζης...
Του 'πεσε κ'άν ελαφριά
ή πολιορκία πρώτα, ή κατοχή μετά:
Είχε μεγάλα μπλεξίματα:
Έδωσε άραγε να ξεγλιστρήσει,
πέρασε στ'ά θουνά, επέζησε:
Πέτυχε τέλος τήν εύκαιρία:
τελείωσε καμιά φορά τόν «Δαρειό» του:

(Σχηματο-ποίηση, 1967)

«Νέος Πολεμιστής»,
πορτραίτο Φαγιούμ.

Μελαγχολία τοῦ Ἰάσωνος Κλεάνδρου
ποιητοῦ ἐν Κομμαγενῇ· 595 μ.Χ.*

Τὸ γήρασμα τοῦ σώματος καὶ τῆς μορφῆς μου
εἶναι πληγὴ ἀπὸ φρικτὸ μαχαῖρι.
Δέν ἔχω ἐγκαρτέρησι καμιά.
Εἰς σέ προστρέχω Τέχνη τῆς Ποιήσεως,
πού κάπως ξέρεις ἀπὸ φάρμακα
νάρκης τοῦ ἄλγους δοκιμές,¹ ἐν Φαντασίᾳ καὶ Λόγῳ.²

Εἶναι πληγὴ ἀπὸ φρικτὸ μαχαῖρι. —
Τὰ φάρμακά σου φέρε Τέχνη τῆς Ποιήσεως,
πού κάμνουνε — γιὰ λίγο — νά μὴ νοιώθεται ἡ πληγὴ.

(1921)

* «Εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς εκτενέστερους τίτλους ποιημάτων που ἔγραψε ποτὲ ὁ Καβάφης. Ὅχι χωρὶς λόγο γιατί το ιστορικὸ ἄλλοθι αὐτοῦ τοῦ εσωτερικοῦ μονολόγου περιορίζεται στον τίτλο, καὶ ἔτσι ἡ ταύτιση των δύο ποιητῶν γίνεται σχεδὸν αναπόφευκτη» (βλ. Γ.Π. Σαββίδης, *Μικρά καθαρικά*, Α', Ερμής 1996, σ. 294).

Ο Ἰάσων Κλεάνδρος· πρόσωπο φανταστικό.

Κομμαγενῇ· ἄλλοτε (164 π.Χ.-72 μ.Χ.) ανεξάρτητο κρατίδιο στα βορειοανατολικά της Συρίας καὶ ὡς το 638 μ.Χ., ὁπότε καταλήφθηκε ἀπὸ τοὺς Ἀράβες, τμήμα της Βυζαντινῆς αυτοκρατορίας (βλ. Κ.Π. Καβάφης, *Ποιήματα*, Ἰκάρος, φιλολογικὴ ἐπιμέλεια Γ.Π. Σαββίδη). Στὸ κρατίδιο της Κομμαγενῆς γίνεται ἀναφορά καὶ στὸν Τελευταῖο Σταθμὸ τοῦ Σεφέρη (βλ. ΚΝΑ Γ' Λυκείου).

1. νάρκης τοῦ ἄλγους δοκιμές· δοκιμές νάρκης τοῦ ἄλγους· ἀποπειρὲς νὰ κατευνασθῇ ὁ πόνος.

2. ἐν Φαντασίᾳ καὶ Λόγῳ· με τὴ δύναμη της φαντασίας που συλλαμβάνει καὶ με τὴ μαγικὴ λειτουργία τοῦ λόγου, ὁπλ. της γλώσσας, που πραγματοποιεῖ τὴ σύλληψη.

Το ποίημα, της ώριμης περιόδου του ποιητή (όταν γράφεται ο Καβάφης είναι 58 ετών), παρουσιάζεται ως διάλογος ενός φανταστικού ποιητή με την Ποίηση, την οποία ικετεύει να θεραπεύσει τα σημάδια του χρόνου. Λέγει να σημειωθεί ότι σε πρώτη γραφή (1918) το ποίημα είχε τον τίτλο *Μαχαίρι*.

Ερωτήσεις

1. Γιατί ο Καβάφης υποδύεται ένα άγνωστο πρόσωπο, ένα ιστορικά ανύπαρκτο ποιητή του 595 μ.Χ.; Έχετε σκεφτεί πώς θα λειτουργούσε η *Μελαγχολία του Ιάσωνος Κλεάνδρου*... αν απλώς είχε τον τίτλο *Μελαγχολία Ποιητού*;
2. Με ποιους εκφραστικούς τρόπους επιτυγχάνεται η επικοινωνία του ποιητή με την Τέχνη της Ποίησης; Ποιο είναι το κλέμα της επικοινωνίας αυτής;
3. Στο ποίημά του *Εκόμισα εις την τέχνην* ο Καβάφης αναφέρει μεταξύ άλλων για την ποίηση: *Ξέρει να σχηματίζει μορφήν της Καλλονής / σχεδόν ανεπαισθήτως τον βίον συμπληρούσα*. Ποια η σχέση των στίχων αυτών με το ποίημα που εξετάζουμε;

Εργασίες

1. Διαβάστε το ποίημα του Νίκου Καρούζου *Διερώτηση* για να μην κάθεται άνεργος. Πού εντοπίζεται ο διάλογος με την καθαφική *Μελαγχολία*; Με ποιες άλλες ποιητικές επιλογές αντιπαραθέτει ο Καρούζος την προσωπική του στάση απέναντι στα ποιήματα;

Διερώτηση για να μην κάθομαι άνεργος¹

Ποτέ στ' αλήθεια δεν το 'μαθα
τι είναι τα ποιήματα
Είναι πληγώματα
είν' ομοιώματα
φενάκη
φρεναπάτη²
Φρενάρισμα ίσως:
ταραχώδη κύματα:
τι είναι τα ποιήματα:
Είν' εκδόρες³ απλά γόαρσιματα:
είναι σκαψίματα:
Είναι ιώδιο: είναι φάρμακα:
είναι γάζες επίδεσμοι
παρηγόρια ή διαλείμματα:
Πολλοί τα θαλαμώνουν ως μηνύματα⁴.
Εγώ τα λέω ενθύμια φρίκης.

2. Στον θυζαντικής τεχνοτροπίας πίνακα (σ.67) του Νίκου Εγγονόπουλου, *Η Θυσία του ποιητή* (1935), είναι εμφανής ο διάλογος με την *Μελαγχολία Ιάσωνος Κλεάνδρου*: χαρακτηριστική είναι η επιγραφή στον πίνακα: «Η Θυσία του ποιητή Ιάσωνος Κλεάνδρου εν Κοιματηρή». Είσεις πώς αντιλαμβάνεσθε την αναφορά στο καθαυτό ποίημα:

1. κάθομαι άνεργος: η έκφραση από τον Μακρυγιάννη, απαντά και στον Τελευταίο Σταθμό του Γιώργου Σεφέρη.

2. φρενάκη: η περυνάκη: μπρ. η απάτη: φρεναπάτη: ψευδαίσθηση: παραίσθητη.

3. εκδόρα: γόαρσιμα.

4. Η κριτική εδώ στη στρατευμένη ποίηση: παρ' όλα αυτά την ίδια εικόνα συναντάμε σε ένα κατ' εξοχήν «στρατευμένο» ποίημα του Γιάννη Ρίτσου:

—ένας ποιητής δίνει το παρόν στο πρώτο κάλεσμα της εποχής του.

Αλλιώς θα μείνουν τα τραγούδια μας πάνω απ' τις σκάλες των αιώνων
ταριχευμένα, ωραία κι ανώφελα πουλιά...

(Το χρέος των ποιητών. βλ. Παράλληλα κείμενα)

Μικρή Άσυμφωνία εἰς Ἀ Μειζόν*

- Ἄ! κύριε, κύριε Μαλακάτῃ,¹
ποιός θά ἔρθεῖ νά μᾶς δικάσει,
μικρόν ἐμέ κι ἐσᾶς μεγάλο,
ἴδια τόν ἕνα καί τόν ἄλλο;
5 Τούς τρόπους, τό παράστημά σας,
τό θελκτικό μειδίαμά σας
τό monocle² πού σᾶς βοηθᾷ
νά βλέπετε μόνο στό πλάι
καί μόνο αὐτούς νά χαιρετᾷτε
10 ὅσοι μοιάζουν³ ἀριστοκράται,
τήν περιποιημένη φάτσα,
τήν ὑπεροπτική γκριμάτσα
ἀπό τή μιᾶ μεριά νά βάλει
τῆς ζυγαριᾶς, κι ἀπό τήν ἄλλη
15 πλάστιγγα νά βροντήσω κάτω,
μισή τό σκήνωμα,⁴ θανάτου

* «Οἱ στίχοι αὐτοί απευθύνονται στον κοσμικό κύριο, καί ὄχι στον ποιητή Μαλακάτῃ, του οποίου δε θά μπορούσε νά παραγνωρίσει κανείς το σημαντικό ἔργον». (ὑποστημείωσι τοῦ ποιητῆ).

1. Μαλακάτῃς Μιλτιάδῃς (1869-1943), ποιητής τῆς Νέας Ἀθηναϊκῆς σχολῆς.

Σχετικά με τόν ἐκ πρώτης ὀψεως αἰνιγματικό, παγνιδιάρικο τίτλο, ο Τέλλος Ἀγρας παρατήρησε: «Τό ποίημα εἶναι στιχουργημένο ὁλόκληρο σε ἡμισημιολογίους που ἀρχίζουν ἀπό ἄλφα».

2. monocle - στρογγυλός φακός προσαρμολύμενος στο ἕνα μάτι (ο μονόκλος). Ο ποιητής Μαλακάτῃς σε ὅλες τις ἀπεικονίσεις εμφανίζεται με μονόκλ.

3. μοιάζουν - τροχαιό ἀντί τοῦ ιαμβικού μέτρου· ο παρατονισμένος μετρικά στίχος καί ο λόγιος τύπος ἀριστοκράται κάνουν ἐντονότερη τήν εἰρωνεία.

4. σκήνωμα· τό σῶμα τοῦ ἀνθρώπου ὡς κατοικία τῆς ψυχῆς· λείψανο. Ἡ λέξη χρησιμεύει στα βιβλικά κείμενα.

ἄθυρμα⁵, συντριμμένο βάζον⁶,
ἐγώ, κύμβαλον ἀλαλάζον⁷.
Ἄ! κύριε, κύριε Μαλακάση,
20 ποῖός τελευταῖος θά γελάσει;

(Σάτιρες, 1927)

Σχόλιο

Στο ποίημα αυτό ο Καρυωτάκης προσκαλεί τον ποιητή Μαλακάση (1869-1943) σε ένα αγώνα, που μοιάζει με μία καρυωτακικού ύφους παρωδία του ποιητικού αγώνα μεταξύ Λισχύλου και Ευριπίδη στην κωμωδία του Αριστοφάνη *Βάτραχοι*. Παρά το ότι ο ίδιος ο Καρυωτάκης στην υποσημείωση προσπαθεί να αμβλύνει την εντύπωση ποιητικής αναμέτρησης — εντύπωση που δικαίως δημιουργεί το ποίημα — γράφοντας πως «οι στίχοι απευθύνονται στον κοσμικό κύριο, και όχι στον ποιητή Μαλακάση, του οποίου δεν θα μπορούσε να παραγνωρίσει κανείς το σημαντικό έργο», εντούτοις το ίδιο το ποίημα στην ουσία του αντιπαράθετει στη γελοιογραφική απεικόνιση του Μαλακάση, τον Καρυωτάκη ως ποιητική ουσία.

Ερωτήσεις

1. Συμφωνείτε με την άποψη ότι παρά τις προθέσεις του δημιουργού του, όπως αυτές καταγράφονται στη σημ. 1, τελικώς το ποίημα έχει το χαρακτήρα ποιητικής

5. ἄθυρμα: αυτό που προσφέρεται για παιχνίδι (αθύρω = παίζω).

6. Πιθανή αναφορά στο κάποτε πασίγνωστο ποίημα *La vase brisé* του Γάλλου παρανασιστή ποιητή Πруντόμ (1839-1907), που ο Παλαμάς μετέφρασε ως *Το ραγισμένο ανθογυάλι*.

7. κύμβαλον ἀλαλάζον: το κύμβαλο, κρουστό μουσικό όργανο από την *Πρὸς Κορινθίους* επιστολή του Αποστόλου Παύλου (κεφάλαιο ΙΓ): Ἐάν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ καὶ τῶν ἀγγέλων, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, γέγονα χαλκός ἢ χρῶν ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον.

αναμέτρησης, η οποία μάλιστα γίνεται με τους ιδιαίτερα σκληρούς όρους της σάτιρας. Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας. Εσείς πώς θα απαντούσατε στα μετέωρα ερωτήματα:

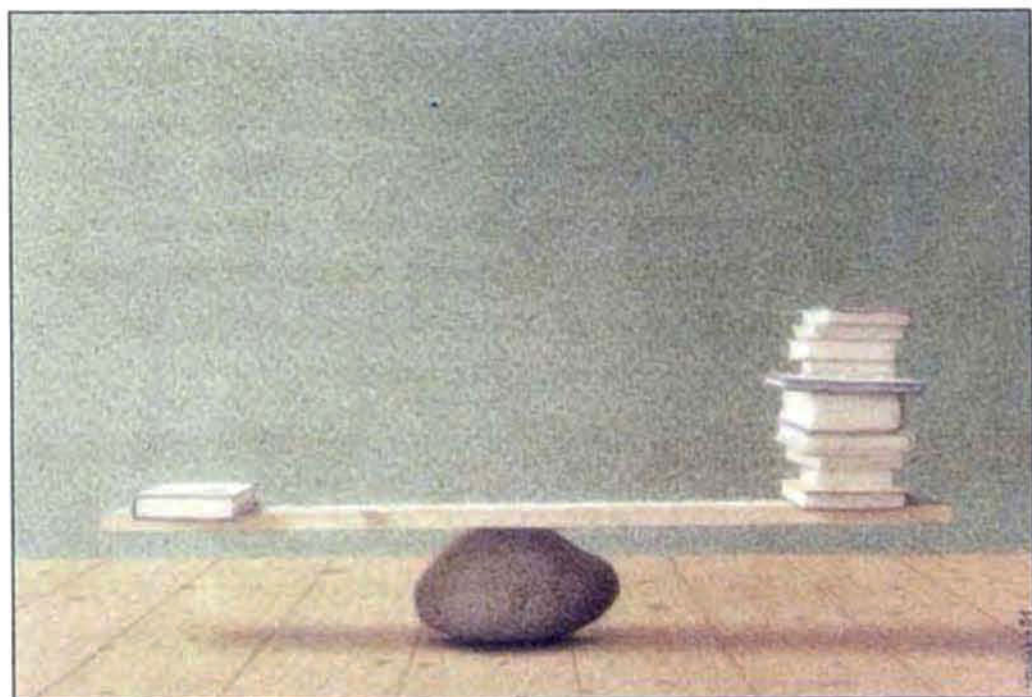
Ποιος θα βρεθεί να μας δικάσει;

Ποιος τελευταίος θα γελάσει;

2. Με ποιο τρόπο ο τίτλος *Μικρή ασυμφωνία* εις Α μείζον υπηρετεί: α. τη μορφή του ποιήματος (ειδικότερα την ομοιοκαταληξία του) β. το περιεχόμενό του;

3. Ένα στοιχείο πρωτοποριακό στην καρυωτακική ποίηση είναι ο λεγόμενος «ρεαλισμός» του, δηλαδή η ένταξη μέσα στο ποίημα στοιχείων της καθημερινότητας. Υπάρχουν ανάλογα στοιχεία στο συγκεκριμένο ποίημα;

4. Συγκρίνετε τη *Μικρή Ασυμφωνία*... με την *Μπαλάντα* στους άδοξους ποιητές των αιώνων (Βλ. ΚΝΑ, Β' Λυκείου).

Μόνο γιατί μ' αγάπησες*

Δέν τραγουδῶ, παρά γιατί μ' αγάπησες
στά περασμένα χρόνια.

Καί σέ ἥλιο, σέ καλοκαιριῶ προμάντεμα
καί σέ βροχή, σέ χιόνια,
δέν τραγουδῶ παρά γιατί μ' αγάπησες.

Μόνο γιατί μέ κράτησες στά χέρια σου
μιὰ νύχτα καί μέ φίλησες στό στόμα,
μόνο γι' αὐτό εἶμαι ὡραία σάν κρίνο ὀλάνοιχτο
κι ἔχω ἓνα ριγος στήν ψυχή μου ἀκόμα,
μόνο γιατί μέ κράτησες στά χέρια σου.

Μόνο γιατί τά μάτια σου μέ κύτταξαν
μέ τήν ψυχή στό βλέμμα,
περήφανα στολίστηκα τό ὑπέρτατο
τῆς ὑπαρξῆς μου στέμμα,
μόνο γιατί τά μάτια σου μέ κύτταξαν.

Μόνο γιατί μ' αγάπησες γεννήθηκα
γι' αὐτό ἡ ζωή μου ἐδόθη
στήν ἄχαρη ζωή τήν ἀνεκπλήρωτη
μένα ἡ ζωή πληρώθη.
Μόνο γιατί μ' αγάπησες γεννήθηκα.

* Τό κείμενο παρατίθεται ἐδῶ, ὅπως ἀναθρογγίζεται ἀπό τόν ποιητή Μανόλη Αναγνωστάκη (II Χαμηλή φωνή, Νεφέλη, 1990).

Μονάχα γιατί τόσο ωραία μ' αγάπησες
έζησα, νά πληθαίνω
τά όνειράτά σου, ώραϊε, πού βασίλεψες
κι έτσι γλυκά πεθαίνω
μονάχα γιατί τόσο ωραία μ' αγάπησες.

(Οί τριλίες πού σβήνουν, 1928)

Σχόλιο

Στο ποίημα αυτό ζωή και τέχνη αναζητούν δικαίωση και την βρίσκουν στην αγάπη. Η Πολυδούρη χαρακτηρίζεται από ένα λυρισμό πρωταγενή: δεν γράφει ποιήματα για να διεκδικήσει μία θέση στον ιδεών την πόλη· η ποιήσή της έχει λόγο ύπαρξης μόνο όταν απευθύνεται σε ένα εσύ. Ακόμα και όταν το δεύτερο πρόσωπο δεν είναι ορατό, αντιλαμβάνεται κανείς ότι εντούτοις συνέχει το ποίημα. Τα ποιήματά της μοιάζουν με σελίδες ημερολογίου, όπως γράφει και ο ποιητής Κώστας Στεργιόπουλος (γεν. 1926) ή με ερωτικές επιστολές που έχουν συγκεκριμένο αποδέκτη· μοιάζουν σαν να γράφονται για να υπάρξει ανταπόκριση στο ερωτικό τους κάλεσμα, αλλά και για να βιώσει η ίδια με περισσότερη ένταση και με περισσότερη ποιότητα το ερωτικό της συναίσθημα.

Ερωτήσεις

1. Τη σχέση της με την ποιήση η Πολυδούρη την ομολογεί και σε ένα από τα τελευταία και ανέκδοτα ποιήματά της με τον εύγλωττο τίτλο *Εμένα τα τραγούδια μου ήταν μόνο για Κείνον*:

Λοιπόν γιατί να δέχομαι το κάλεσμα της Μούσας;
Σαρκάζει η πίστη μέσα μου των θείων και των γηίνων.
Μια ανόσια λύρα των παθών σε μένα δεν ταιριάζει.
Εμένα τα τραγούδια μου ήταν μόνο για Κείνον.

Ποια η σχέση του αποσπάσματος με το Μόνο γιατί μ' αγάπησες;

2. Δείξτε πώς η μετρική μορφή υπηρετεί το ποιητικό αποτέλεσμα.

3. Το ποίημα της Πολυδούρη υπερασπίζεται μία ορισμένη ποιητική επιλογή. Ποια είναι αυτή και σε ποιο είδος ποιήσης προσιδιάζει;

4. Στον κόσμο των αξιών της ζωής και της ποιήσης της Πολυδούρη, ποια είναι η υπέρτατη αξία;

Χορός συρτός

Κάλλιο χορευταράς νά 'μουνα πέρι¹
κόλλες πού νά κρατῶ καί μολυβάκια.²
Θά 'σερνα συρτό χορό, χέρι μέ χέρι,
μ' ὅλα μας τοῦ γιᾶλου τὰ καραβάκια.

Κι ἐν' ἀψηλὸ τραγούδι γιά σιρόκους³
θ' ἄρχιζα, γι' ἀφροπούλια καί γιά ἓνα
γλαρό καράβι μέ πανιά καί κόντρα φλόκους⁴
πού θά 'ρχονταν νά μ' ἔπαιρνε καί μένα.

Μέ χῶρις⁵ Καρυωτάκη, Πολυδούρη,
μόνο νά τραγουδᾶν τριγύρω οἱ κάβοι.⁶

1. πέρι: παρά.

2. Ανάλογη επιθυμία στους στίχους του Ζαχαρία Παπαντωνίου (1877-1940):

Σοφέ μου, το τετράστρο
που σε φωτᾶει λυχνάρι
να 'τανε λέει φεγγάρι
και συ εἴκοσι χρονιό!

3. σιρόκος: νοτιοανατολικὸς ἄνεμος.

4. φλόκος: τριγωνικὸ ιστίο που προεξέχει ἀπὸ τὴν πλώρη τοῦ καραβιοῦ.

5. χῶρις: χωρίς.

6. κάβος: ακρωτήριο.

Υπάρχει ἐδῶ μια ἀναλογία με τοὺς στίχους τοῦ Κώστα Βάρναλη (1884-1974) ἀπὸ τὸ ποίημα *Θάλασσα* (*Τὸ φῶς που καίει*, 1923), στο ὁποῖο επικρατεῖ ἐπίσης μίᾳ ἐντονῇ τάσῃ φυγῆς ἀπὸ τὴν πραγματικότητα (βλ. ΚΝΑ Γ' Γυμνασίου):

Να ταξιδεύουν στὸν ἀγέρα τὰ νησάκια, οἱ κάβοι,
τ' ἀκρόγιαλα σα μεταξένιοι ἀχνοί
και με τοὺς γλάρους συνοδιά κάποις ἓνα καράβι
ν' ανοίγουν νὰ το παίρνουν οἱ οὐρανοί...

κι οί πένες μου πενιές σ' ένα σαντούρι⁷,
ἄσπρα πανιά σου οί κόλλες μου, καράβι!

Γιαλό-γιαλό νά φεύγουμε καί ἄντε!
Νά λέμε ὅλο γιά μάτια, ὅλο γιά μάτια,
κι ἐκεῖ –λές κομφετί μέσ στό λεβάντε⁸–
ὅλα μου τά γραφτά χίλια κομμάτια!

Καί, σάν χτισμένη ἐκεῖ ἀπό κιμωλία,
βαθιά νά χάνεται ἡ Χαλκίδα⁹ πέρα,
μ' ὅλα μου ἀνοιγμένα τά βιβλία,
καθώς μπουλούκι γλάροι στόν ἀέρα...

(Εαυτούληδες, 1950)

Σχόλιο

Ο Σκαρίμπας στον Χορό συρτό απαντάει με τον δικό του τρόπο στο δίλημμα ζωή ή τέχνη, εκφράζοντας μία τάση φυγής που χαρακτηρίζει συνολικά το ρεύμα των νεορομαντικών και νεοσυμβολιστών, του οποίου αποτελεί έναν από τους τελευταίους εκπροσώπους.

Ερωτήσεις

1. Στον Χορό συρτό του Σκαρίμπα κυριαρχεί τάση φυγής από ένα πραγματικό προς ένα ιδεατό κόσμο. Συνθέστε με υλικά του ποιήματος τα χαρακτηριστικά των δύο αντιπαρατιθέμενων κόσμων. Ποιος είναι ο κυρίαρχος στο ποίημα;

7. σαντούρι: έγχορδο παραδοσιακό μουσικό όργανο.

8. λεβάντες: ανατολικός άνεμος.

9. Η Χαλκίδα είναι ο τόπος όπου έζησε ο Γιάννης Σκαρίμπας.

2. Σε ποια σημεία του κειμένου επισημαίνετε διάθεση κριτική του Σκαρφήπα απέναντι στους ποιητές της γενιάς του; Γιατί;

3. Γράφοντας το ποίημα ο Σκαρφήπας προφανώς θα χρησιμοποίησε κόλλες και μολυβάκια. Αντιγράφει αυτό με το περιεχόμενο του ποιήματος ή όχι;

Εργασία

Διαβάστε το ποίημα του Κώστα Καρυωτάκη *Σταδιοδρομία* και εξετάστε το συγκριτικά με τον *Χορό τυφλών*.

Κώστας Καρυωτάκης (1896-1928)

Σταδιοδρομία

Τή σάρκα, τό αίμα θά δάλω
τέ σχῆμα διδύμου μεγάλο.

«Οἱ στίχοι παρέχουν ἐλπίδες»
θά γράψουν οἱ ἐφημερίδες.

«Κλεαρέτη Δίπλα-Μαλάμου»¹
καί δίπλα σ' αὐτό τ' ὄνομά μου.

Τήν ψυχὴ καί τό σῶμα πάλι
στὴ δουλειά θά δίνω, στὴν πάλη.

Ἀλλά, μέ τῇ δύστη τοῦ ἡλίου,
θὰ περγαίνω στοῦ Βασιλείου.²

Ἔκει θά βρίσκω ὅλους τοὺς ἄλλους
λογίους καί τοὺς διδασκάλους.

Τὰ λόγια μου θά ἔχουν οὐσία,
ἢ τυωπὴ μου μιά σχημασία.

1 Κλεαρέτη Δίπλα-Μαλάμου ποιήτρια και πεζογράφος (Πρέβεζα 1897-1977).

2 Βασιλείου: ταχυντικός οίκος και διδμοποιείο στην οδό Σταδίου.

Θηρεύοντας πράγματα αιώνα,
θ' αφήσω νά φύγουν τὰ χρόνια.

Θά φύγουν, καί θά 'ναι ἡ καρδιά μου
σὰ ρόδο πού ἐπάτησα χάμου.

(Σάτιρες, 1927)

«Καραβάκι», έργο του Σπύρου Βασιλείου.

‘Ο Έλεγκτής*

Ένας μπαξές γεμάτος αίμα
είν’ ο ουρανός
και λίγο χιόνι
έσφιξα τά σκοινιά μου
πρέπει και πάλι νά ελέγξω
τ’ άστέρια
εγώ
κληρονόμος πουλιών
πρέπει
έστω και μέ σπασμένα φτερά¹
νά πετάω.

(Τά φάσματα ή ή χαρά στον άλλο όρόμο, 1958)

Σχόλιο

Η ευθύνη του ποιητή συνίσταται στο να καθιστά δυνατή την επικοινωνία με τον ουρανό. Έστω και με φτερά σπασμένα ο ποιητής ως έλεγκτής οφείλει να ελέγχει το

* Οι τίτλοι στον Σαχτούρη είναι συνήθως ουσιαστικά συνοδευόμενα από ένα οριστικό άρθρο (βλ. Το ψωμί, Η Αποκριά, Ο στρατιώτης ποιητής, ΚΝΑ Γ' Γυμνασίου, Β' και Γ' Λυκείου, αντίστοιχα): αυτός είναι ένας τρόπος για να ορίσει ο ποιητής τον χώρο του, ώστε να προετοιμαστεί ο αναγνώστης της ποίησής του για την είσοδο στον μαγικό του κόσμο, όπου κατά κανόνα παρακολουθεί μια παράξενη και ωστόσο γοητευτική μικρή ποιητική ιστορία.

1. Το θέμα του ποιητή με τα σπασμένα φτερά χαρακτηριστικό στην ποίησή: απαντά στον Καρυωτάκη:

Έχω κάτι σπασμένα φτερά (Σαν δέσμη από τριαντάφυλλα, Ελεγεία 1927)
και στον Μπωντλαίρ (Άλμπατρος), όπου ο ποιητής ταυτίζεται με το πουλί άλμπατρος:
σαν έρθει εξόριστος στη γη και στην οχλοβοή
μες στα γιγάντια του φτερά χάνει τα θήματά του.
(Μτφρ. Αλέξ. Μπάρας, βλ. ΚΝΑ, Β' Λυκείου).

φως των αστεριών σε ένα ουρανό που είναι ασφαλώς μία δύσκολη υπόθεση (γεμάτος αίμα και λίγο χιόνι), επειδή αυτό υπαγορεύει η ίδια του η φύση του ως κληρονόμου πουλιών.

Στο ποίημα συναντάμε το πάγιο στην ποίηση του Σαχτούρη αίτημα για ουρανό: η ευθύνη του ποιητή συνίσταται στη δικαίωση του αιτήματος αυτού, που είναι για τον Σαχτούρη ένα πανανθρώπινο αίτημα: *Λς μη το κρύβουμε / διψάμε για ουρανό.* (βλ. *Το φωμί*, ΚΝΑ, Γ' Γυμνασίου, σ. 356).

Ερωτήσεις

1. Ποια είναι η ευθύνη του ελεγκτή; Ποια στοιχεία μας επιτρέπουν να τον ταυτίσουμε με τον ποιητή;

2. Πώς αντιλαμβάνεσθε την εικόνα που περιγράφεται από τον στίχο, έσφιξα τα σχοινιά μου.

Εργασία

Διαβάστε το ποίημα του Σαχτούρη *Ο Συλλέκτης* και εξετάστε το συγκριτικά με τον *Ελεγκτή*.

Μίλτος Σαχτούρης

Ο Συλλέκτης

Μαζεύω πέτρες γραμματόσημα
πόματα από φάρμακα σπασμένα γυαλικά
πτώματα από τόν ουρανό
λουλούδια
κι ό,τι τό καλό
σ' αυτό τόν άγριο κόσμο
κινδυνεύει

ψηλά κοιτάζω σάν χαρταετός
ό Σταυραϊτός νά φεύγει

άγγιζω δίχως φόβο ηλεκτροφόρα σύρματα
αυτά δέ με άγγιζουν

ό ήλιος μαζεύει τίς ήμέρες μου
γελώντας

μονάχα ή ψυχή στ' αυτί μου
ψιθυρίζει λέγοντας:
σκοτείνιασε σκοτείνιασε
γιατί;
δέν είσαι τρομαγμένος;

(Τό σκεύος, 1971)

«Ο μικρός αετός», έργο του Διαμαντή Διαμαντόπουλου.

Ἐπίλογος

Κι ὄχι αὐταπάτες προπαντός.

Τό πολὺ-πολὺ νὰ τοὺς¹ ἐκλάβεις σὰ δυό θαμπούς
 προβόλεις μὲς στὴν ὁμίχλη
Σὰν ἓνα δελτάριο σέ φίλους πού λείπουν μέ τή μοναδική λέξη: ζῶ.

«Γιατί», ὅπως πολὺ σωστά εἶπε κάποτε κι ὁ φίλος μου ὁ Τίτος,²
«Κανένας στίχος σήμερα δέν κινητοποιεῖ τίς μάζες
Κανένας στίχος σήμερα δέν ἀνατρέπει καθεστῶτα»

Ἔστω.

Ἀνάπηρος, δεῖξε τὰ χέρια σου. Κρίνε γιὰ νὰ κριθεῖς.³

(Ὁ στόχος, 1970)

Σχόλιο

Πρόκειται για το τελευταίον ποίημα της συλλογῆς *Ὁ στόχος*, ἡ οποία συμπεριλήφθη στη συλλογικὴ ἐκδόσιν *Δεκαοκτὼ κείμενα*, Κέδρος 1970, που ἐκδόθηκε κατὰ τὴ διάρκεια τῆς δικτατορίας (1967-1974). Το ποίημα, με τὸν χαρακτηριστικὸν τοῦ τίτλου *Ἐπίλογος*, θα μπορούσε νὰ θεωρηθεῖ ὡς μία ποιητικὴ υποθήκη τοῦ Αναγνωστάκη δεδομένου ὅτι ουσιαστικὰ εἶναι καὶ τὸ τελευταίον μέχρι στιγμῆς ποίημά του. Ὁ *Ἐπίλογος* τοῦ Αναγνωστάκη συνδιαλέγεται με τὸ *Στίχοι - 2* τοῦ Τίτου Πατρίκιου.

1. τοὺς· ἐννοεῖ τοὺς στίχους.

2. Τίτος· Πρόκειται για τὸν ποιητὴ Τίτο Πατρίκιου, ομότεχνο καὶ φίλο τοῦ Μανόλη Αναγνωστάκη.

3. Ἀντιστροφὴ τῆς βίβλικῆς ρήσεως. Μὴ κρίνετε ἵνα μὴ κριθῆτε.

Η αποδοχή από τον Αναγνωστάκη της πικρής διαπίστωσης του Πατρίκιου για την αδυναμία της ποίησης να ανατρέψει καθεστώτα και να κινητοποιήσει τις μάζες, δεν απαλλάσσει τον ποιητή από το χρέος του· αντιθέτως, όπως και στα ποιήματα *Ο ελεγκτής του Μίλτου Σαχτούρη* και *Στίχοι - 2* του Πατρίκιου, οφείλει και μέσα στις πιο αντιξώες συνθήκες να υπερασπίζεται το φως και να βρίσκεται σε διαρκή αντινομία με το σκοτάδι. Ανάλογη είναι η στάση στο ποίημα του Άρη Αλεξάνδρου με τον εύγλωττο τίτλο *Η αναμμένη λάμπα* (βλ. Παράλληλα Κείμενα).

Ερωτήσεις

1. Ποιος είναι, σύμφωνα με το κείμενο, ο ρόλος της ποίησης και ποια η ευθύνη του ποιητή;
2. Το ποίημα είναι γραμμένο σε δεύτερο πρόσωπο. Ποιος είναι ο πραγματικός αποδέκτης του;
3. Ένα γενικό χαρακτηριστικό της ποιητικής του Μανόλη Αναγνωστάκη είναι η χρησιμοποίηση στοιχείων του προφορικού λόγου. Να τα εντοπίσετε και να αξιολογήσετε τη λειτουργία τους (Να επισημάνετε ανάλογα στοιχεία στους Νέους της Σιδώνας 1970, ΚΝΑ Β' Λυκείου).

Εργασία

Να εξετάσετε συγκριτικά τον *Επιλόγο* του Αναγνωστάκη με το *Στίχοι - 2* του Τίτου Πατρίκιου:

Τίτος Πατρίκιος (γεν. 1928)

Στίχοι - 2

*Στίχοι που κραυγάζουν
στίχοι που όρθώνονται τάχα σαν ξιφολόγχες
στίχοι που απειλούν την καθεστηκυία τάξη
και μέσα στους λίγους πόδες τους
κάνουν ή ανατρέπουν την επανάσταση,
άχρηστοι, ψεύτικοι, κομπαστικοί.*

γιατί κανένας στίχος σήμερα δεν ανατρέπει καθεστῶτα
 κανένας στίχος δεν κινητοποιεί τίς μάζες...
 (Ποιές μάζες;... Μεταξύ μας τώρα
 ποιοί σκέφτονται τίς μάζες;...
 Τό πολύ: μιά λύτρωση ατομική –άν' όχι ανάδειξη!...)
 Γι' αυτό κι ἐγὼ δὲν γράφω πιά
 γιὰ νά προσφέρω χάρτινα ντουφέκια,
 ὅπλα ἀπὸ λόγια φλύαρα καί κούφια!
 Μόνο μιάν ἄκρη τῆς ἀλήθειας νά σηκώσω
 νά ριξῶ λίγο φῶς στὴν πλαστογραφημένη μας ζωή–
 ὅσο μπορῶ, κι ὅσο κρατήσω!...

(Μαθητεία 1952-1962, 1963)

«Ο πρελόος» (1942), Ξυλογραφία του Α. Τάσση.

Ποίηση 1948

τούτη ἡ ἐποχή
τοῦ ἐμφυλίου σπαραγμοῦ
δέν εἶναι ἐποχή
γιά ποίηση
κι ἄλλα παρόμοια:¹
σάν πάει κάτι
νά
γραφεῖ
εἶναι
ὥς ἂν
νά γράφονταν
ἀπό τήν ἄλλη μεριά
ἀγγελτηρίων θανάτου

γι' αὐτό καί
τά ποιήματά μου
εἰν' τόσο πικραμένα
(καί πότε —ἄλλωστε— δέν ἦσαν)
κι εἶναι
—πρό πάντων—
καί
τόσο
λίγα

(ΕΛΕΓΣΙΣ, 1948)

1. Αναφορά στον καθαφικό στίχο:

...κι ἄλλα ἡχηρά παρόμοια (Κ.Π. Καβάφης, Ἐπὶ τήν σχολήν τοῦ περιωνύμου φιλοσόφου).

Στόν Νίκο Ε... 1949

Φίλοι
Πού φεύγουν
Πού χάνονται μιά μέρα
Φωνές
Τή νύχτα
Μακρινές φωνές
Μάνας τρελής στους έρημους δρόμους
Κλάμα παιδιού χωρίς απάντηση
Έρρείπια
Σάν τρυπημένες σάπιες σημαίες

Έφιαλτες,¹
Στά σιδερένια κρεβάτια
Όταν τό φώς λιγοστεύει
Τά ξημερώματα.

(Μά ποιός μέ πόνο θά μιλήσει γιά όλα αυτά;).

(Παρενθέσεις, 1949)

1. Το ποίημα γράφεται στη φυλακή του Γεντί Κουλέ (Είπατπύργου), όπου ο Αναγνωστάκης είχε οδηγηθεί, κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου, για τις αριστερές πεποιθήσεις του και όπου έζησε την εφιαλτική εμπειρία του μελλοθανάτου.

2. Ο Αναγνωστάκης θα μιλήσει για όλα αυτά στο ποίημα με τον χαρακτηριστικό τίτλο *Μιλώ* (Συνέχεια 2):

Μιλώ για τις ξυπόλυτες μάνες που σέρνονται στα χαλάσματα
Για τις φλεγόμενες πόλεις τα σωριασμένα κινσάρια στους δρόμους
Τους μαστρωπούς ποιητές που τρέμουνε τις νύχτες στα κατώφλια
Μιλώ για τις ατέλειωτες νύχτες όταν το φώς λιγοστεύει τα ξημερώματα
Για τα φορτωμένα καμήνια και τους ζημιατισμούς στις υγρές πλάκες
Για τα προαύλια των φυλακών και για το δάκρυ των μελλοθανάτων.

Σχόλιο

Το ποίημα του Νίκου Εγγονόπουλου, γραμμένο κατά την αιματηρή περίοδο του εμφύλιου πολέμου (1946-1949), είναι μία δήλωση για την αδυναμία της ποίησης να αρθρώσει τον λόγο της μέσα στις αιματηρές συνθήκες του διχασμένου από τον εμφύλιο σπαραγμό έθνους.

Ένα χρόνο αργότερα ο εικοσιτετράχρονος τότε Αναγνωστάκης γράφει ένα ποίημα με ανάλογο περιεχόμενο, αλλά από διαφορετική σκοπιά. Τα δύο ποιήματα ανοίγουν έναν ενδιαφέροντα διάλογο γύρω από το χρέος της ποίησης απέναντι στις επιταγές της ιστορικής πραγματικότητας.

Ερωτήσεις

1. Να εξετασθούν συγκριτικά τα δύο ποιήματα. Ποια είναι η επιλογή του Εγγονόπουλου και ποια του Αναγνωστάκη;

2. Ποια γενικά συμπεράσματα προκύπτουν για το χρέος της ποίησης απέναντι στις επιταγές της σύγχρονης πραγματικότητας; Ποια είναι η δική σας άποψη για το θέμα αυτό;

«Εμφύλιος πόλεμος» 1949, έργο του Νίκου Εγγονόπουλου.

Μικρή Πράσινη Θάλασσα

- Μικρή πράσινη θάλασσα δεκατριῶ χρονῶ
Πού θά 'θελα νά σέ υἱοθετήσω
Νά σέ στεῖλω σχολεῖο στήν Ἰωνία
Νά μάθεις μανταρίνι καί ἄψινθο¹
- 5 Μικρή πράσινη θάλασσα δεκατριῶ χρονῶ
Στό πυργάκι τοῦ φάρου τό καταμεσήμερο
Νά γυρίσεις τόν ἥλιο καί ν' ἀκούσεις
Πῶς ἡ μοίρα ξεγίνεται καί πῶς
Ἀπό λόφο σέ λόφο συνεννοοῦνται
- 10 Ἀκόμα οἱ μακρινοί μας συγγενεῖς
Πού κρατοῦν τόν ἀέρα σάν ἀγάλματα
Μικρή πράσινη θάλασσα δεκατριῶ χρονῶ
Μέ τόν ἄσπρο γιακά καί τήν κορδέλα
Νά μπεις ἀπ' τό παράθυρο στή Σμύρνη²
- 15 Νά μοῦ ἀντιγράψεις τίς ἀντιφεγγιές στήν ὁροφή
Ἀπό τά Κυριελέησον καί τά Δόξα Σοι
Καί μέ λίγο Βοριά λίγο Λεβάντε
Κύμα τό κύμα νά γυρίσεις πίσω
Μικρή πράσινη θάλασσα δεκατριῶ χρονῶ
- 20 Γιά νά σέ κοιμηθῶ³ παράνομα
Καί νά βρίσκω βαθιά στήν ἀγκαλιά σου
Κομμάτια πέτρες τά λόγια τῶν Θεῶν
Κομμάτια πέτρες τ' ἀποσπάσματα τοῦ Ἡράκλειτου⁴.

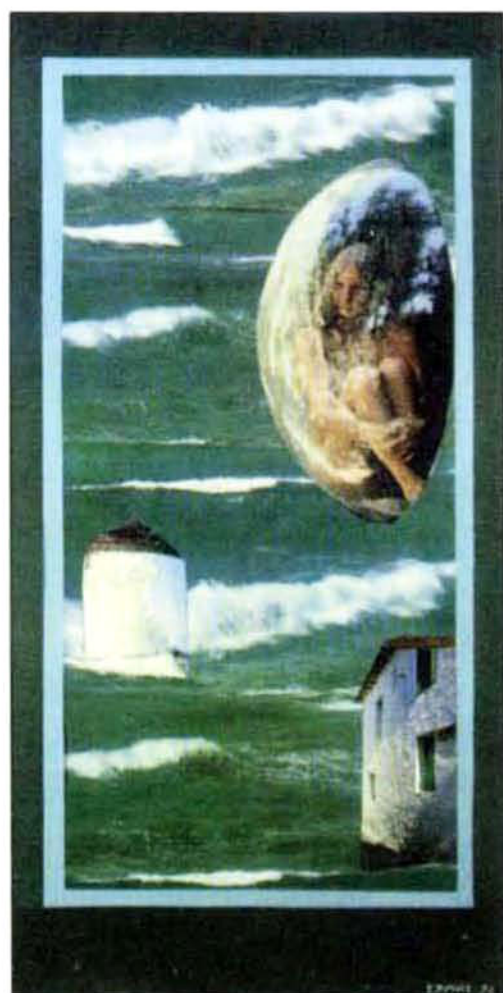
(Τό Φωτόδεντρο καί ἡ Δεκάτη Τετάρτη Ὁμορφιά, Ἰκαρος, 1971)

1. ἄψινθος· αρωματικό φυτό.

2. Καί μετά την καταστροφή της Σμύρνης (1922) ο ελληνικός πολιτισμός επιδιώκει ως μνήμη και ως αίσθηση της ζωής.

3. Να σε κοιμηθῶ· η έκφραση ἀπό τον Μακρυγιάννη· να ενωθῶ ερωτικά μαζί σου.

4. Ἡράκλειτος· ο περίφημος Εφέσιος φιλόσοφος (540-480).

Κολάζ του Οδυσσέα Ελύτη.

«Στη Μικρή Πράσινη Θάλασσα, από τα πιο λεπτά και ευαίσθητα ποιήματα του Ελύτη, η Κόρη / Ποίηση οδηγεί τον ποιητή προς μία ερωτική βίωση της ελληνικής παράδοσης.

Στο ποίημα αυτό είναι πολύ φανερή η θαλασσινή οντότητα της Κόρης, όπως η αντίστοιχη καταγωγή της ποίησης του Ελύτη. Επιθυμία του ποιητή είναι το μικρό κορίτσι να μαθητεύσει εκεί που έθαλλε το κάλλος και η σπιρτάδα της ιωνικής σκέψης που τόσο έχει ελκύσει τον Ελύτη. Η επανάληψη της τρυφερότης επίκλησης οδηγεί την Κόρη στο μυστήριο του φωτός, κεντρικό θέμα στην ποίησή του, και στο πώς μπορεί να κατανοήσει τη μεταφυσική του ήλιου. Να μάθει να προσεγγίζει τον κόσμο με τις αισθήσεις (ακούσεις, κρατούν) και να δεθεί με την παράδοση, τόσο την μακρινή όσο και τη χτεσινή, των γονιών του (στ. 13-14) κι ακόμη εκείνη της Ορθοδοξίας (στ. 15-16), αλλά και της ελληνικής φύσης (στ. 17-18). Στο τέλος του ποιήματος με μία αντιστροφή των πραγμάτων μαθητής γίνεται ο ποιητής, ο οποίος μέσα από τη μυητική διαδικασία

του έρωτα θα μπορέσει να ψηλαφήσει και να μάθει τα όσα ελάχιστα έχουν φτάσει ως αυτόν». (Βλ. Στέφανος Διαλησμάς, «Η ποίηση και ο ποιητής στον Ελύτη», Π.Ε.Φ., Σεμινάριο 23, Οδυσσέας Ελύτης, Αθήνα, 1977, σ. 74-85).

Ερωτήσεις

1. Γιατί επιλέγει ο ποιητής να δώσει στην Κόρη / Ποίηση οντότητα θαλασσινή; Ποιο είναι το δικό σας σχόλιο για την ηλικία της Μικρής Πράσινης Θάλασσας; Ποια είναι εντέλει η σχέση του Ελύτη με την ποίηση;

2. Η προσέγγιση του κόσμου με τις αισθήσεις πραγματοποιείται μέσα στο ποίημα με ανάλογες εικόνες. Ποιες είναι αυτές;

Τά Αντικλείδια

Ἡ Ποίηση εἶναι μιά πόρτα ἀνοιχτή¹.
Πολλοὶ κοιτάζουν μέσα χωρὶς νὰ βλέπουν
τίποτα καὶ προσπερνοῦνε. Ὅμως μερικοὶ
κάτι βλέπουν, τὸ μάτι τους ἀρπάζει κάτι
5 καὶ μαγεμένοι πηγαίνουν νὰ μποῦν.
Ἡ πόρτα τότε κλείνει. Χτυπᾶνε μὰ κανεὶς
δὲν τοὺς ἀνοίγει. Ψάχνουνε γιὰ τὸ κλειδί.
Κανεὶς δὲν ξέρεي ποῖός τὸ ἔχει. Ἀκόμη
καὶ τῇ ζωῇ τους κάποτε χαλᾶνε μάταια
10 γυρεύοντας τὸ μυστικὸ νὰ τὴν ἀνοίξουν.
Φτιάχνουν ἀντικλείδια². Προσπαθοῦν.
Ἡ πόρτα δὲν ἀνοίγει πιά. Δὲν ἀνοίξε ποτέ
γιὰ ὅσους μπόρεσαν νὰ ἰδοῦν στό βάθος.
Ἴσως τὰ ποιήματα πού γράφτηκαν
15 ἀπὸ τότε πού ὑπάρχει ὁ κόσμος
εἶναι μιά ἀτέλειωτη ἀρμαθιά ἀντικλείδια
γιὰ ν' ἀνοίξουμε τὴν πόρτα τῆς Ποίησης.

Μὰ ἡ Ποίηση εἶναι μιά πόρτα ἀνοιχτή.

(Τά Αντικλείδια, 1988)

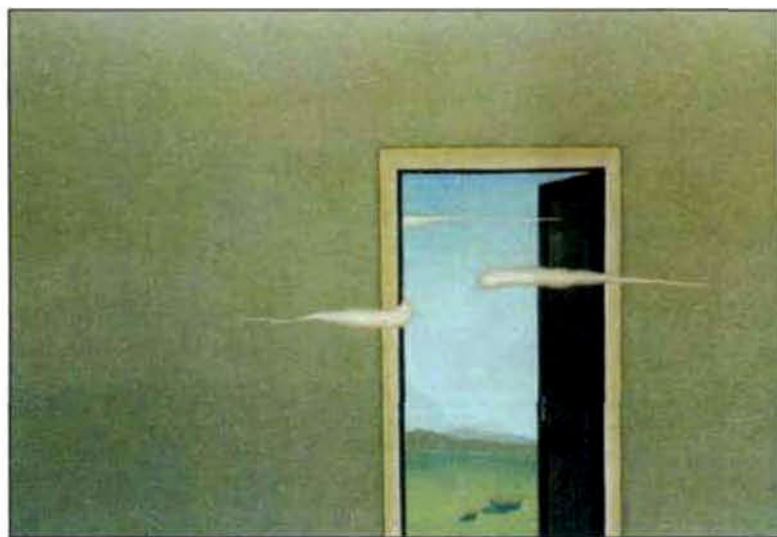
-
1. Πολλές είναι οι απόπειρες των ποιητῶν να ὀρίσουν τὴν ποίηση:
Ἡ ποίηση εἶναι ἀνάπτυξη ἐνός ἐπιφωνήματος (Βαλερύ).
Ἡ ποίηση εἶναι ἀνάπτυξις στίλβοντος ποδῆλάτου (Εμπειρίκος).
Ἡ ποίηση εἶναι τὸ καταφύγιο πού φθονοῦμε (Καρυωτάκης).
 2. Να προσεχθεῖ πως ἐνῶ τὸ κλειδί εἶναι ἓνα, τὰ ἀντικλείδια εἶναι πολλὰ.

Σχόλιο

Το ποίημα είναι ένας μύθος για την ποίηση και αφηγείται μία επαναλαμβανόμενη ανά τους αιώνες απόπειρα να παραβιασθεί η ανοιχτή της πόρτα. Το πρόσωπο που αφηγείται έχει καθολική εποπτεία στον χώρο που είναι ο κόσμος και στον χρόνο που είναι από τότε που υπάρχει ο κόσμος. Λέγει να προσεχθεί ότι το ποίημα τελειώνει όπως άρχισε (κύκλος) και γίνεται έτσι το ίδιο φορέας της εμπειρίας που περιγράφει.

Ερωτήσεις

1. Τι σημαίνει *Πολλοί κοιτάζουν μέσα χωρίς να βλέπουν τίποτα*; Μπορεί να ισχύει το αντίστροφο; Να βλέπουμε χωρίς να κοιτάζουμε;
2. ...*μαγεμένοι πηγαίνουν να μπουν...* Τι τους παρακινεί να μπουν; Από τι δηλαδή μαγεύονται; Τι μπορεί να βλέπουν; Εσείς τι βλέπετε;
3. Γιατί η πόρτα κλείνει για όσους μπόρεσαν να δουν στο βάθος;
4. Στο γνωστό παραμύθι, *Ο Αλή-Μπαμπάς και οι Σαραντά Κλέφτες* μια λέξη μαγική ανοίγει τη σπηλιά με τους θησαυρούς. Μπορείτε να αναζητήσετε ομοιότητες και διαφορές ανάμεσα στο παραμύθι και στον ποιητικό μύθο;
5. Ποιος είναι ο ορισμός των ποιημάτων; Ταυτίζονται τα ποιήματα με την ποίηση;
6. Γιατί το ποίημα κλείνει όπως άρχισε; Γιατί δεν παραβιάζεται ποτέ η ανοιχτή πόρτα της Ποίησης;

«Πόρτα», έργο του Δημήτρη Γέρου.